

„Náboženský kult je nutno nahradit něčím reálným“ — píše Ugrinovič. „A zde připadá nejdůležitější úloha umění. N. I. Kalinin ve svém projevu na V. všesvazovém sjezdu uměleckých pracovníků 25. května 1925 uvedl velmi zajímavý výrok V. I. Lenina o této otázce: „Vzpomínám si, bylo to před pěti léty, byl jsem v bytě u Vladimíra Iljiče a tam jsme rozmlouvali o tom, čím nahradit náboženství. Vladimír Iljič soudil, že kromě divadla neexistuje žádná instituce, žádný orgán, kterým bychom mohli nahradit náboženství. Vždyť nestačí zničit náboženství a zbavit tak lidstvo hrozných pout náboženství; je třeba toto náboženství nahradit a soudruh Lenin říká, že místo náboženství zaujme divadlo. Z toho lze vidět, jak veliký význam přisuzoval Vladimír Iljič divadlu.“ (Str. 115—116.)

Domnívám se, že takto vytržené a ještě z druhé ruky by se neměly myšlenky klasiků uvádět. Vzpomínka soudruha Kalinina byla pět let stará a přednesl ji na uměleckém fóru v pětadvacátém roce. Ostatně, celý citát je samoúčelný, poněvadž autor sám se už dále Leninovy myšlenky o funkci divadla nedrží a nikam z ní nevychází. V následující větě jenom obecně konstatuje: „Abychom mohli úspěšně bojovat s náboženstvím, musíme umět *uspokojovat estetické potřeby lidí.*“

Nakonec ještě malé připomínky k českému vydání. Bylo by dobře, kdyby redakce Nakladatelství politické literatury připojovala k překladům i několik slov o autorech: co napsali, v kterém oboru zvláště pracují, co z nich bylo přeloženo atp. To, co je uvedeno na záložce českého překladu Ugrinovičova spisku, je poněkud stručnější obsah autorovy předmluvy, a nemá tedy pro čtenáře význam. Dělá se to běžně u beletrie (i u detektivek), ale domnívám se, že ještě důležitější by to bylo u vědeckých pracovníků.

Kritizovat překlad mi nepřísluší. Proto jenom stručně: až na některé omyly, které mohly být také zavineny v procesu výroby a které si čtenář celkem snadno opravi, mám dojem, že je věrný. Nemohu se ovšem zbavit dojmu, že překladatelka zdaleka nevyužila slovního a syntaktického bohatství češtiny, že se příliš držela ruského originálu, a že proto na některých místech vyzněl český text toporně.

Živan Vodsedálek

L. Korček—M. Šmejkal: **O nových tendencích v současnej buržoáznj politickéj ekonomii** (VPL, Bratislava 1962, str. 196).

Důležitou formou třídního boje v dnešním období koexistence socialismu a kapitalismu je diskuse se soudobou buržoázní ideologií, zejména pak s její ekonomickou větví, tj. s buržoázní ekonomickou teorií. To ovšem předpokládá i solidní znalost těchto teorií. Naše literatura je však v tomto směru celkem chudá; původní literatura vlastně až dosud vůbec neexistovala. Čtenář byl odkázán buď na nečetné překlady nebo na originální literaturu sovětskou, z níž byla u nás vydána v r. 1959 menší *Bljumínova* práce *O soudobé buržoáznj politickéj ekonomii* a v r. 1962 rozsáhlá práce od téhož autora *O krizi současnej buržoáznj politickéj ekonomii*. Pracovník v oboru společenských věd, propagandista i student proto jistě vřele přivítali naši vlastně první původní přehlednou práci o současných buržoázních ekonomických teoriích od soudruhů *Korčeka* a *Šmejkala*. Nehledě již na sám kladný fakt, že se k napsání knihy spojili pracovníci obou našich vysokých ekonomických škol, pražské a bratislavské, můžeme rovnou říci, že jde o práci zdařilou. Autorům se úspěšně podařilo na nevelký počet stránek stěsnat hutný přehled hlavních směrů dnešní buržoázní politické ekonomie.

Svůj výklad začínají rozбором hlavních směrů tzv. tradiční buržoázní politické ekonomie, jejíž základy jsou ve vulgarizaci a v rozměňování klasiků školy, ve směrech, jež vznikly jednak v protiváze k ní, jednak již v protiváze k marxismu (historická škola a marginalistický směr). Trebaže se zde autor státi s. Korček vrací hodně hluboko do minulosti, není to práce zbytečná. Vždyť cílem dalšího výkladu je ukázat, že moderní teorie činí si nárok na „revolucionizování“ buržoázní politické ekonomie jsou nakonec variantami různých starých teorií.

Další kapitola je věnována rozboru účinků všeobecné krize kapitalismu na buržoázní politickou ekonomii. Autoři se zde zabývají zejména tím, jaké nové metody apologetiky musila buržoázní ekonomická teorie zvolit pod vlivem rozporů, jež ve všeobecné krizi vznikly, a zejména pak tím, jakou reakci vyvolal v buržoázní ekonomické teorii vznik a vývoj státně monopolistického kapitalismu. Celkem tedy zde jde o vylíčení předpokladů pro vznik „keynesovské revoluce“.

Keynesovskou a pokeynesovskou ekonomickou teorií se zabývají III. a IV. kapitola, v nichž jsou vloženy jednak hlavní rysy učení J. M. Keynesa, jednak jeho dnešní rozvinutí v teorii i v ekonomické praxi, zejména v USA. Kritika keynesovské teorie je výstižná. Přesvědčivě se tu ukazuje, že keynesovská „revoluce“ v buržoázní politické ekonomii, směřovala k obrodě

kapitalismu a že tedy neměla v sobě nic socialistického. To je důležité pro kritiku pravicového oportunisty, jenž ve Velké Británii vesměs z Keynese vychází.

Dvě připomínky je však nutno k této partii uvést. Na str. 51 se vykládá „všobecnost“ Keynesovy teorie v tom smyslu, jako by Keynesovi šlo o teorii všeobecně platnou pro všechny země. Ve skutečnosti však Keynesovi šlo o určení celkové úrovně zaměstnanosti v celém národním hospodářství na rozdíl od úrovně zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích. Proto také vycházel z makroekonomických veličin.

Druhá připomínka se týká zmínky o některých důležitých součástech keynesovského, resp. pokeynesovského aparátu: multiplikátoru a akceleratoru. Vzhledem k významu, který jim buržoazní teorie připisuje zejména v protikrizové politice, bylo podle našeho názoru nutné se o nich zmínit, a to tím spíše, že se v práci hovoří o automatických (built-in) stabilizátorech, jejichž účinky jsou podle předpokladu vázány na multiplikátor i akcelerator.

Značným přínosem je kapitola V., jež pojednává o teoriích ekonomického růstu, souvisejících s novým dynamickým aspektem chápání kapitalismu buržoazními ekonomy. To je nový, důležitý směr vývoje pokeynesovské ekonomiky. Autoři správně ukazují, že v těchto teoriích existují dva směry: sociologický (lépe sociologickohistorický) a druhý teoretickoekonomický (spíše abstraktně ekonomický). Bohužel se však kapitola prakticky omezuje jen na výklad a kritiku názorů dvou hlavních představitelů druhého směru — na teorii Harrodovu a Domarovu. Nutno pokládat za značný nedostatek, že stať nehovoří blíže též o teoriích W. W. Rostowa, muže velmi vlivného jak v teorii, tak i v politické praxi. Bylo by to nutné tím spíše, že se příslušná partie odvolává na dnes již velmi rozšířenou Rostowovu knihu „*Stadia ekonomického růstu*“.

Další kapitoly pojednávají postupně o neoliberalích, o teorii monopolistické konkurence, o názorech na transformaci kapitalismu, o vztahu buržoazní politické ekonomie k Marxovi a k pravicovému socialismu. Zvláště záslužná je kapitola IX, obsahující rozbor teorie J. A. Schumpetera o „samolikvidaci“ kapitalismu. Schumpeter, autor tzv. „dynamického směru“, patří mezi nejvlivnější buržoazní ekonomy naší doby a lze říci, že jeho vliv znatelně stoupá s tím, jak buržoazní ekonomická teorie věnuje stále větší pozornost otázkám růstu. Přesto marxistická politická ekonomie věnovala dosud Schumpeterovi pramalou pozornost, a zejména Bljuminovy práce se Schumpeterovými názory prakticky nezabývaly.

Jedenáctá, poslední kapitola je poněkud jednostranná. Je věnována pravicovému socialismu, avšak omezuje se jen na názory běžné ve Velké Británii a ve Francii. Bylo by bývalo jisté velmi záslužné pojednat o pravicovém socialismu i v Německé spolkové republice a ukázat v této souvislosti na duševní otcovství neoliberalismu pro ekonomické názory sociální demokracie v NSR. Bohužel však v práci, i v kapitole o neoliberalismu, postrádáme zmínku o jeho sociální demagogii, tj. o „sociálním tržním hospodářství“ jakožto teoretickém zdroji pravicového socialismu.

Rekli jsme již, že práci můžeme pokládat za úspěšnou a zdařilou. Podílil se na tom nemálo i její stránka formální. Práce je napsána „čtivě“, dodržuje i potřebnou vyváženost mezi pozitivním výkladem a kritikou názorů, jimiž se zabývá, takže čtenář získá skutečně jasný obraz o názorech buržoazních ekonomů i návod, jak k nim přistupovat.

Po stránce poznávací můžeme považovat za kladné i to, že se práce obsahově nekryje se zmíněnými Bljuminovými pracemi, nýbrž že pojednává též o nových okruzích problémů.

Práce má však i své nedostatky. Některé, po mém soudu závažnější, jsme vytkli v průběhu recenze. Z dalších menších nedostatků bych chtěl upozornit na tyto: Za nejvýznamnější spis *Böhm-Bawerka* lze pokládat spíše jeho *Kapital und Kapitalzins* než *Grundzüge der Theorie des wirtschaftlichen Güterwertes*, jak se uvádí v recenzované práci (str. 20). J. B. Clark akceptoval sice Sayovu teorii výrobních činitelů, avšak omezil je na dva — práci a kapitál. L. von Mises je v knize zařazen nesprávně k neoliberalům na str. 101, kdežto na další straně je již správně počítán k liberálům starého typu. Konečně, pravicoví socialisté dnes hovoří o druhé průmyslové revoluci jako o cestě k socialismu, ne prostě o průmyslové revoluci, jak uvádí kniha.

Toto jsou ovšem drobné nedostatky. Za závažnější však pokládám, že autoři vypustili některé okruhy problémů, jež jsou velmi významné. Tak např. švédská škola si jistě zasloužila větší pozornost než jen poznámkou pod čarou. Při teoriích růstu bylo vhodné dotknout se i buržoazních názorů na rozvojové země. Příslušná kapitola se však o podilu problematiky málo vyvinutých zemí na vzniku teorií růstu nezmiňuje, ač je to jeden z hlavních faktorů. Konečně, potřebné bylo ukázat též na vztah mezi katolickou sociální naukou a moderními buržoazními názory.

Je ovšem možno namítnout, že autoři byli vázání plánovaným rozsahem práce. To by však v žádném případě nemělo být důvodem, aby z práce, věnované novým tendencím současné

buržoazní politické ekonomie, vypadla kapitola o aplikaci matematiky v ekonomické teorii.

Zřejmě na vrub technické korektury je nutno přičíst tiskové chyby, jimiž jsou nepřijemně zkomolena jména známých ekonomů: Murdal místo Myrdal, Beveridge místo Beveridge, Lourat místo Laurat.

Jiří Setinský

N. I. Fejginson: „Korpuskuljarnaja genetika“ Kritičeskij obzor (Izd. Sel'skochozjajstvennoj literatury, žurnalov i plakatov, Moskva 1963).

Knihu N. I. Fejginsona můžeme považovat za velký krok vpřed ve srovnání s nesčetnými pracemi minulých i současných sovětských autorů, jež se zabývaly kritikou formální genetiky. Její přínos je především v tom, že *daleko méně*, než je dosud zvykem, používá v polemice s přírodovědnými hledisky filosofickými, nebo čistě ideologických argumentů. O důkladnosti práce svědčí více než sedmdesátistránkový soupis odborné genetické literatury, skutečně autoremem použitá.

Větší část práce tvoří výklad a kritika názorů na jednotlivé vývojové etapy pojmu „gen“ ve formální genetice. Další kapitoly jsou věnovány kritickému rozboru vztahu formální genetiky k šlechtitelské praxi a k problémům evoluce.

Pokud se autor zabývá analýzou dílčích problémů, lze s ním ve většině případů souhlasit. Při hodnocení obecných závěrů se však dopouští stejných chyb jako ostatní stoupenci genetické školy akademika T. D. Lysenka. Jeho hlavní chybou je ztotožnění obecně biologických tezí s tezími filosofickými. Např. v hlavě desáté, kde autor mj. hodnotí názory některých přírodovědců na možnost budoucího splynutí obou genetických směrů — lysenkovského i formálně genetického — říká, že tato možnost by se mohla realizovat tehdy, kdyby šlo o rozdílnost pouze v sumě otázek. Ale, jak uvádí dále, „rozdíl mezi nimi je daleko hlubší, je to ve své podstatě rozdíl filosofický, rozdíl mezi dvěma světovými názory, a proto je nelze smířit.“ (Str. 351.) Ihned se ovšem snaží distancovat od názoru, že např. popření existence vegetativní hybridizace, či adekvátní dědičnosti změn organismu je idealismus a její uznání materialismus. „Ovšem,“ říká autor dále, „odpovědi na tyto dílčí otázky jsou spojeny s řešením základní otázky genetiky, tj. chápání dědičnosti jako zvláštní, od ostatního těla oddělené podstaty nebo látky (a toto je idealismus), nebo jako vlastnosti živého těla (to je materialismus).“ (Str. 351.) Fakt, že autor staví tyto dva typy názorů do příkrého protikladu a označuje jedny jako materialistické a druhé jako idealistické, lze už stěží udržet. Vývoj vědy ukazuje, že autoreprodukce desoxyribonukleové kyseliny, již je zajišťována kontinuita předávání dědičných vlastností z rodičovského organismu na potomstvo, není něčím mystickým, ale skutečným, nesčetněkrát experimentálně prokázaným faktem; ukazuje se zároveň, že toto hledisko nemá dnes nic společného s Weismannovou teorií idioplasmu. Objev existence určité části organismu, jež má rozhodující význam v přenosu dědičných vlastností organismu a zkoumání její struktury a funkce, patří k největším úspěchům moderní biologie. A tu pojednou stojíme před problémem, jak řešit „základní otázku“ současné genetiky — ve prospěch „materialismu“, nebo „idealismu“? Ukazuje se, že obě teorie, z nichž jedna byla desetiletí pokládána za idealistickou a druhá za materialistickou, jsou přinejmenším ve stejné míře zdůvodnitelné. V „základní otázce“ genetiky nestojí tedy proti sobě materialismus a idealismus, ale přibližně stejně pravděpodobné vědecké hypotézy. Prohlášení jedné za materialistickou, a tím také za pravdivou, a druhé za idealistickou, a proto nepravdivou, nemůže prospět ani rozvoji teoretické biologie, tím méně filosofie. Každý nový fakt, jež nelze vtěsnat do rámce pevného schématu, jež odporuje ustálené definici, je potom buď odmítnut jako nepravdivý, nebo zkomoleně interpretován tak, aby definici neodporoval. V případě, že tlak nových faktů je natolik silný, že teorie puncovaná na jediné dialektickomaterialistickou musí být nahrazena novou, bývá její pád vykládán jako pád dialektického materialismu.

Podobných rozporů najde pozorný čtenář v Fejginsonově knize víc. Např. jak už bylo řečeno, věnuje autor převážnou část knihy rozboru vývoje pojmu „gen“. Plně lze souhlasit s kritikou pojetí genu jako jednotky „crossing-over“, jednotky mutace, strukturní jednotky chromosomu atd., jež dnes hájí nepatrná menšina genetiků. Pojem „gen“ ztrácí v současné genetice svůj význam. Dříve pojem „gen“ zaplňoval mezeru v teorii dědičného přenosu vlastností v organismu, jež by měla rozhodující vliv při předávání dědičné informace. Proto dnes, kdy výzkum mechanismů dědičných procesů je postaven na pevném reálném základě, stává se pojem jednotky dědičnosti bezvýznamným. A jestli jej někteří autoři používají (jako např. N. P. Dubinin ve své poslední práci „Molekuljarnaja genetika i dejstvije izlučeniij na